

ЕТИЧНІ І РЕЛІГІЙНІ АСПЕКТИ ЩОДО ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ТА ЇХ КРИМІНОГЕННИЙ ВПЛИВ НА ТОРГІВЛЮ ОРГАНАМИ

ETHICAL AND RELIGIOUS ASPECTS OF TRANSPLANTATION AND THEIR CRIMINAL IMPACT ON ORGAN TRAFFICKING

Луценко І.Г., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-науковий інститут № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню етичних і релігійних аспектів трансплантації, які потенційно можуть завдавати істотної шкоди охоронюваному законом суспільним відносинам. Прогресивний розвиток трансплантології одночасно має позитивний і негативний вплив на сучасне життя людства. Продовження життя і покращення здоров'я окремих громадян без сумніву має позитивний вплив, в той же час наголошується, що дефіцит донорських органів спричиняє зростання кримінальної активності, як-от торгівля органами і торгівля людьми, а також низки суміжних кримінальних практик.

Аналіз етичних аспектів викриває ряд факторів криміногенного характеру, які прижиттєві донори анатомічних матеріалів людини провокують своїми незаконними/напівзаконними діями: порушення національного і міжнародного законодавства у сфері трансплантології, корупція, шахрайство, умисне фізичне каліцтво власного тіла, фіктивні шлюби і усиновлення, живлення організованої злочинності національного і транснаціонального рівнів. Зазначено, що трансплантація набуває криміногенного забарвлення за рахунок реципієнтів, які за відсутності етичних міркувань готові купити органи людини незважаючи на природу їх походження, чим також провокують кримінальний попит і пропозицію. Особливу увагу приділено релігійним підходам до трансплантації, які варіюються залежно від конфесії, але завжди ставлять морально-етичні питання у пріоритет. Висвітлена позиція більшості релігій до посмертного донорства. З урахуванням релігійної позиції щодо останнього та особливостями національного законодавства у сфері трансплантації наголошено на запровадженні в українському суспільстві відповідального ставлення до презумпції згоди або незгоди на вилучення анатомічних матеріалів людини після смерті.

Акцентується увага на біоетичних принципах, таких як автономія, незаподіяння шкоди, допомога і справедливість, а також на необхідності інтеграції етичних, релігійних і правових підходів для врегулювання питань трансплантації та боротьби з незаконною торгівлею органами.

Ключові слова: трансплантологія, трансплантація, торгівля органами, торгівля людьми, злочинність, криміногенний вплив, етичний аспект, релігія, донор, реципієнт, посмертне донорство.

The article focuses on the ethical and religious aspects of organ transplantation, which may significantly affect social relations protected by law. The progressive development of transplantology has both a positive and negative impact on modern human life. Extending the life and improving the health of individual citizens undoubtedly has a positive impact, while at the same time it is noted that the shortage of donor organs leads to an increase in criminal activity, such as organ trafficking and human trafficking, as well as various related crimes.

The analysis of ethical aspects reveals several criminogenic factors arising from the actions of lifelong donors of human anatomical materials, which may be illegal or semi-legal. These actions include violations of national and international transplantation legislation, corruption, fraud, intentional physical mutilation of their own bodies, fictitious marriages and adoptions, and the support of organized crime at both national and transnational levels. The study highlights that transplantation becomes criminogenic due to recipients who, without ethical considerations, are willing to purchase human organs regardless of their origin, thereby fueling criminal supply and demand. Special attention is given to religious perspectives on transplantation, which differ by denomination but consistently emphasize moral and ethical issues. The positions of most religions regarding posthumous donation are also discussed. Considering the religious viewpoints on this matter, along with the specifics of national transplantation legislation, the author stresses the importance of fostering a responsible attitude within Ukrainian society towards the presumption of consent or refusal for the removal of anatomical materials from the human body after death.

Attention is focused on bioethical principles such as autonomy, non-maleficence, assistance, and justice, as well as on the need to integrate ethical, religious, and legal approaches to regulating transplantation and combating illicit organ trafficking.

Key words: transplantology, transplantation, organ trafficking, human trafficking, crime, criminogenic influence, ethical aspect, religion, donor, recipient, posthumous donation.

Споконвічно людство намагається розкрити секрети всесвіту щоб підкорити собі такі процеси як життя і смерть. Попри те, що до підкорення, на нашу думку, лежить тривалий шлях в неосяжне майбутнє, станом на зараз, людство навчилось здійснювати і продовжує опанувувати та вдосконалювати окремі кроки, що дозволяють людям продовжувати час свого життя.

Одним із таких напрямків сучасної медицини є трансплантація анатомічних матеріалів людини, як спосіб лікування складних захворювань, що до недавнього часу вважалися невилковними. Такий прогрес у медицині дозволяє хворим людям відтермінувати смерть і покращити стан свого здоров'я.

Втім, втілення у медичну практику ідеї трансплантації розпочалося із переливання крові. Міркування про використання крові для лікування хворих знаходимо у працях мислителів ще до нашої ери. Так, в «Одіссей» Гомера (VIII–XII ст. до н. е.), а також Гіппократа (400 р. до н. е.) простежуються уже чіткі поради щодо лікування хворих із порушеннями психіки шляхом вливання крові здорових людей. Про доцільність застосування переливання

крові вперше йдеться у наукових працях італійського лікаря Ієроніма Корденіуса (1505–1576). Перші чотири випадки переливання крові (від ягняти людині), які здійснив професор математики і філософії Жан Дені, датовані 1666 роком. У двох випадках це призвело до смерті пацієнтів, унаслідок чого проти Жана Дені порушили кримінальну справу, проте суд визнав його невинним. Через цю вкрай резонансну подію застосування переливання крові для лікування хворих було припинено. Проти такого методу лікування виступили вчені медичного факультету Паризького університету, спеціальний дозвіл якого на це відтак став обов'язковим [1, с. 180–182]. Індійський трактат «Сушрута-самхіта», якому більше 2,5 тисяч років містить згадки про реконструктивну хірургію по відновленню носа. Випадки ж трансплантації датують III століттям нашої ери, де в одному з епізодів описаних в тексті інкунабули з життя святих, брати Космо і Даміан пересадили здорову ногу чорного мавра білій людині.

Попри те, що трансплантологія сягає своїм корінням у сиву давнину, свого істотного розвитку ця галузь медицини набула лише у минулому столітті. Українська тран-

сплантологія одночасно викликає гордість і прикристь, гордість за українського трансплантолога, професора Ю.Ю. Вороного, який 1933 році виконав першу в світі посмертну пересадку нирки людині [3, с. 28]. Опублікований у європейських медичних журналах (італійському – «*Minevra Chirurgia*»; іспанському – «*El Siglo Medico*») звіт про цю трансплантацію констатував, що нирка включилась у кровообіг і почала самостійно функціонувати. Цей досвід вітчизняної трансплантології став першою в історії спробою пересадки будь-якого цілого органу людині [15]. Прикрим є те, що за даними Міністерства охорони здоров'я України, Україна відстає на 20–25 років у розвитку органної трансплантації [8]. І хоча за останні роки ситуація починає змінюватися, кількість людей, які очікують на той чи інший орган в Україні складає 5 000 осіб на рік, а операцій, наприклад, за 2023 рік було проведено 589.

Розвиток медицини, як і всього всесвіту, підкоряється філософській концепції детермінізму, тож причиною трансплантації анатомічних матеріалів людини можна визначити хвороби, лікування яких у інший спосіб неможливо. Сучасна медицина дозволяє діагностувати низку хвороб, у випадку яких трансплантація є єдиним шансом для порятунку. Нажаль, попит на ці послуги у рази перевищує пропозиції в усьому світі. Неможливість задовольнити потреби всіх реципієнтів призводить до того, що люди тисячами помирають не дочекавшись своєї черги на пересадку органу.

Катастрофічна нестача анатомічних матеріалів людини призводить до включення у цю життєво важливу сферу кримінальної складової, як-от: вбивства, корупція, торгівля органами, торгівля людьми, утворення різного роду злочинних організацій, що займаються цим видом злочинності тощо. Правові системи більшості країн світу, у тому числі і України, а також міжнародні правові системи намагаються протидіяти подібним злочинним проявам.

Світовий досвід свідчить, про те, що недостатньо лише правової складової у вирішенні питань законного порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Не законом єдиним можна і варто впливати на процеси, пов'язані не стільки з трансплантацією, скільки з кримінальною її складовою – торгівлею органами.

На нашу думку є два ключових аспекти: етичний та релігійний, які здатні впливати і на трансплантацію, і на торгівлю органами. Кожен з цих аспектів щільно вплітається в культурну складову соціуму. Культура, як сукупність матеріальних і духовних цінностей, є відображенням історії людства (конкретного суспільства), його становлення і розвитку. Народжуючись в конкретному суспільстві, людина стає частиною порядку, що існує в цьому суспільстві, і будучи його частиною продовжує формування своєї поведінки і світогляду під впливом культурних особливостей даного суспільства. Ставлення до життя і смерті, здоров'я, хвороб, медичної допомоги тощо також відбувається під впливом культури.

Медицина постійно здійснює революційні прориви за виживання людства. Прогресивний розвиток трансплантології суттєво зрушив природний баланс життя і смерті у бік життя. Ці зрушення виявилися багатограними і доволі суперечливими.

Етичний аспект. Значимо, що дана складова стоюється перед усім пересічних громадян: потенційних донорів і реципієнтів. Медико-етичний компонент трансплантації не входить до даної роботи, оскільки потребує глибоких спеціалізованих знань у цій сфері починаючи зі складових трансплантаційного процесу, як-от: прозорість і справедливість у розподілі органів, включаючи медичні і технічні складові цього процесу і закінчуючи такими складними питаннями як смерть мозку, донорство органів після смерті від кровообігу та деякі передсмертні втручання для підготовки до трансплантації, без яких його (медико-етичного компоненту) оцінка буде як мінімум непрофесійною.

Стаття 3 Конституції України проголошує, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5]. В контексті зазначених цінностей, людина уособлюється через тіло, яке потрібно берегти, до якого потрібно належно ставитися і захищати. Важливо розуміти те, що таке ставлення повинно проявлятися не тільки до чужого тіла, алей до власного. Саме тут розкривається етичний аспект трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Життя кожної людини безцінне і його порятунок це героїчний вчинок. Військові, поліцейські, рятувальники є безумовними героями, нерідко ціною власного життя, і їх вчинки не викликають сумніву. У той же час, на скільки є героїчним вчинок, коли людина (прижиттєвий донор) рятує інше життя ціною власного здоров'я. Свідоме погіршення власного здоров'я, що впливає на якість життя, а також на його тривалість, з альтруїстичною метою врятувати життя іншої людини можна розцінювати як шляхетну справу.

В деяких країнах на законодавчому рівні чітко прописана норма про «добровільне пожертвування». Наприклад, у Бельгії за наявності документа з церкви хресний батько може стати донором для свого хрещеника, і навпаки. У Великобританії законодавчо передбачено альтруїстичне донорство. А в Італії в умовах анонімності і безоплатного дарування людина може проявити приклад «доброго самаритянина» – подарувати свій орган незнайомому нужденному хворому. При цьому необхідно пройти ряд досліджень: клінічні, психіатричні і психологічні, пояснити мотиви свого вчинку. Після чого його заносять до спеціального реєстру. Усі ці заходи перешкоджають появі «ринку органів» [7].

Проте, ті самі дії вчинені з комерційною метою з правової точки зору є злочинним, як за національним законодавством, так і міжнародними договорами, які ратифіковані більшістю Європейських країн. Безсумнівно, різні причини штовхають людей на злочини, в тому числі на торгівлю органами, як-от: економічні труднощі, обмежений доступ до медицини (дорогоартісне лікування), психологічний тиск, експлуатація вразливих груп, культурні і соціальні фактори, шахрайство тощо. Утім, такий ризикований крок детермінує низку процесів, в тому числі криміногенного характеру, які наражають на небезпеку горе-донора і тих, заради кого він віддає на заклання свій орган. Моральна деградація потенційних донорів не знає меж, вони готові на фіктивні шлюби, усиновлення, трудову міграцію, трансплантаційний туризм тощо. Щодо останнього, то самі посередники, які допомагають «подорожувати» українським органам, зазначають: «Варто розуміти просту істину. Це не фіксована процедура, яка може регулюватися кимось. Це абсолютно анархічний та незаконний інститут. Тому якщо виникнуть проблеми – людину просто нікому захистити» [9].

Володіння людиною своїм тілом ще на означає безмежну автономію на нього. Помилкове розуміння автономії щодо власного тіла зводить його до рангу товару, що призводить до торгівлі власним тілом, його складовими, у тому числі і органами. Прикладом таких товарних відносин є дослідження 2015 року, проведене у селі Хоксе (Непал). 300 мешканців продали свої нирки за 200 доларів США. Попри те, що мешканці села припинили продавати свої органи, але наслідки зараз даються взнаки у трагічний спосіб для тих, хто став жертвою торгівлі людьми впродовж багатьох років [10].

Тож обмеження автономії встановлюють, щоб захистити людей від них самих. Гарним прикладом може бути те, що ми не дозволяємо людям бути рабами, щоб зберегти моральну гідність особи. Крім того, можливо, що особа діє мимоволі або зазнає примусу через обставини, які є несправедливими. Повага до автономії дозволяє

поставити під сумнів рішення особи, коли воно суперечить інтересам особи. Особа може ухвалити рішення, яке суперечить її власним інтересам, унаслідок погроз, примусу, неправомірного впливу або просто дезінформації. Хоча продавець органів завдає шкоди собі, і ця шкода не впливає на інших, ми, як людське суспільство, ставимо себе в нестандартне становище, якщо дозволяємо вразливим людям продавати органи свого тіла на підставі перетворення в товар [4].

Стаючи учасниками таких товарних відносин потенційні донори свідомо або несвідомо позбавляють себе універсальних принципів біомедичної етики, які закріплені в багатьох міжнародних і національних правових актах. Біоетичні принципи без перебільшення є понадважливими у сфері трансплантології.

У науковій публікації «Принципи біомедичної етики» дослідники Т. Бочамп і Дж. Чілдресс сформулювали чотири основні принципи біоетичної етики: 1) принцип поваги автономії, який передбачає повагу до особистості й захист людей з недостатньою автономією; 2) принцип незаподіяння шкоди, який полягає в тому, що медичний працівник не може шкодити пацієнтові; 3) принцип допомоги і сприяння спонукає медичного працівника діяти в інтересах добробуту пацієнта, проявляти милосердя і благодіяння; 4) принцип справедливості контролює справедливий розподіл і соціальних благ, і соціальних навантажень [2, с. 196].

Загалом, на думку Б. Островської, біоетичні принципи визначають межі допустимого втручання у природу людини, а також встановлюють заборону чи обмеження будь-якої діяльності, яка може становити загрозу життю, здоров'ю та гідності людини. На переконання вченої, усі біоетичні принципи перебувають у тісній взаємодії, оскільки спрямовані на захист життя, здоров'я та гідності людини [6, с. 39].

Як вже зазначалось вище, люди, які вирішили продати свій орган стають учасниками «не фіксованої процедури». Окрім того, що вони перебувають у поза правовому полі, у більшості випадків вони позбавляють себе належного медичного ставлення і обслуговування.

Як приклад, можна навести так звану справу «MEDICUS» щодо звинувачень у незаконній торгівлі органами в Косові. Зазначена справа була представлена старшим радником КМЕС з питань прокуратури Джонатаном Рателем, який у 2013–2016 рр. був спеціальним прокурором від ЄС, виконував обов'язки керівника Спеціальної прокуратури Республіки Косово. Одним з епізодів злочинної діяльності у цій справі є випадок, коли у листопаді 2008 року молодий турок знепритомнів в аеропорту Приштини, стверджуючи, що його нирку хірургічно видалили в клініці MEDICUS, що неподалік. Після цього слідчі ООН спільно з поліцією Косова та Міністерством охорони здоров'я країни виявили літнього ізраїльтянина, який одужував після операції з трансплантації – незаконної пересадки нирки [13].

Справа «MEDICUS» є важливим правовим прецедентом для розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності медиків (хірургів) за тяжкі злочини, у тому числі – незаконну медичну практику, шахрайство, організовану злочинність та торгівлю людьми з метою вилучення органів [13].

Приклад наведеної вище справи, викриває ще одного учасника «відносин купівлі-продажу» органів людини – це реципієнт. Учасник реципієнта у таких відносинах в етичному аспекті можна визначити як аморальну і суспільно неприйнятну поведінку. Людина, яка сплачує кошти за порушення черги або отримання статусу екстреності, без сумніву розуміє наслідки таких дій. У жодному разі не зменшуючи шкоду від порушення встановленого законом порядку трансплантації органів людини, наслідки купівлі органів поза цим порядком можуть бути у рази тяжчими.

Можливість реципієнтів сплатити величезні кошти за той чи інший орган (нирка – \$ 80 тис., печінка – \$ 200 тис., кістковий мозок (1 г) – \$ 20 тис.) [9] заохочує різного роду «посередників», до яких можуть входити представники кримінальних кіл, хірурги, трансплантологи, посадкові особи різного ґатунку, працівники моргу (коли донором є труп) тощо, до активного пошуку потенційних донорів.

Цілком зрозуміло, у разі звернення до кримінальних кіл, які промишляють торгівлею органами, якою може бути природа походження цих органів: починаючи від незаконного вилучення органів у донора-трупа і закінчуючи умисними вбивствами людей.

Необізнаність і нерозуміння такої ситуації на «ринку органів» вочевидь неможлива. Правоохоронні органи національних і міжнародних структур, засоби масової інформації, лікарі, постраждалі від незаконної торгівлі органами, фахівці, які досліджують питання торгівлі органами неодноразово свідчили про кримінальний характер «дефіцитного товару». Світова спільнота постійно веде боротьбу з торгівлею органами і торгівлею людьми: Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005), Рішення № 557 Про план дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми (2003) тощо, також прийнято низку документів щодо захисту прав і гідності людини (прижиттєвого донора, донора-трупа та реципієнта) стосовно трансплантації органів та тканин людини, в яких передбачені порядок, підстави і умови проведення трансплантації.

Релігійний аспект. Релігія є складовою життя всіх держав і суспільств, з розвитком яких релігія також прогресує. У давні часи релігія мала потужний вплив на життя людей і навіть конкурувала за владу в державі. Сучасні релігії продовжують опікуватися духовним життям своїх вірян, так наприклад в Україні станом на 2021 рік 67 % українців вважають себе віруючими. Стрімкий науково-технічний розвиток спонукає до еволюції і релігійні погляди на нові надбання суспільства. Думка і відношення релігії до трансплантації та донорства анатомічних матеріалів людини, як за життя так і після смерті, мають вирішальне значення для вірян.

Отець Петро Балог, домініканець, віце-директор Інституту релігійних наук св. Томи Аквінського висловився щодо донорства органів: Церква вже давно дала на це зелене світло. Зазвичай Церкву звинувачують у тому, що вона відстає від прогресу, а тут ситуація абсолютно навпаки – держава Україна щойно у XXI столітті, у 2018 році, нарешті врегулювала процес трансплантації органів. ... Донорство органів – це дуже шляхетна справа і Церква заохочує до цього всіх людей доброї волі. Тут головне, щоби були збережені всі критерії, які забезпечують гідність, стоять на сторожі моральних цінностей та не шкодять життю та здоров'ю потенційного донора. Тобто людина повинна добровільно і свідомо прийняти рішення про те, що готова посмертно віддати свої органи тим, хто потребує пересадки, і засвідчити це офіційно. Це прояв любові до ближнього, турбота про те, щоб дати комусь шанс жити [11]. І таке ставлення представників релігії не поодинокі, звісно що кожна релігія, конфесія та церкви по різному інтерпретують розвиток морального вчення стосовно цього питання.

Якщо зауважити про релігійне ставлення до донорства, то жодна релігія офіційно не забороняє донорство або отримання органів і не проти трансплантації від живих або померлих донорів. Лише деякі ортодоксальні євреї можуть мати релігійні заперечення проти «приєднання». Однак корінні американці, цигани, конфуціанці, синтоїсти та деякі ортодоксальні рабини можуть не заохочувати трансплантацію від померлих донорів. Деякі мусульманські улеми (учені) і муфтії (юристи) Південної Азії ратують проти донорства від живих і померлих донорів,

оскільки людське тіло є «аманатом» (опікою) від Бога й не повинно бути спалюваним після смерті, але вони заохочують дослідження ксенотрансплантації. Жодна релігія формально не зобов'язує людину бути донором або відмовлятися від донорських органів. Донорство живих органів настійно заохочується лише між християнами (15 із 28 християн у всьому світі пожертвували нирку). Жодна релігія не забороняє цю практику. Жодна релігія не віддає перевагу трупному донорству перед живим. Жодна релігія офіційно не забороняє донорство трупів або перехресне донорство донорам без серцевих скорочень. Унаслідок сакральності людського життя Католицька Церква проти донорства від аненефалічних донорів або після активної евтаназії [12, с. 1065].

Баптисти вважають, що донорство та трансплантація органів і тканин є, зрештою, справою особистого сумління, найбільша протестантська деномінація країни, Конвенція південних баптистів, у 1988 році ухвалила резолюцію, заохочуючи лікарів вимагати донорства органів за відповідних обставин і «...заохочувати добровільність щодо донорства органів у дусі управління, співчуття до потреб інших і полегшення страждань». Інші групи баптистів підтримують донорство органів і тканин як акт милосердя та залишають рішення про пожертвування на розсуд окремої людини [16]. Донорство органів дозволено й заохочується в лютеранській церкві. У резолюції Церкви 1984 року «Донорство органів: резолюція Лютеранської церкви в Америці» донорство сприяє добробуту людства та є виявом любові до нужденного ближнього. Лютеранська церква заохочує своїх членів ухвалити необхідні сімейні правові домовленості, зокрема реєстрацію як донора [16].

У світі є інші світоглядні позиції, в культурах яких може існувати стигма або табу, пов'язане з відкритим обговоренням смерті, донорства органів або медичних процедур. Наприклад, американці азіатського походження мають найнижчий рівень реєстрації донорських органів. Перешкоди для реєстрації донорства органів серед китайців і корейців, про які зазвичай повідомляли в літературі, переважно випливають із конфуціанської концепції снівської шанобливості. Міцні сімейні цінності в поєднанні з культурним небажанням обговорювати теми, пов'язані зі смертю, серед членів родини, здається, підкреслюють небажання донорства органів серед китайців і корейців. Показово, що кращі знання негативно вплинули на намір донорства органів, і релігія, здавалося, відіграє більш важливу роль під час ухвалення рішення про донорство органів серед корейців, а недовіра до системи розподілу є більш помітною серед китайців [14, с. 1010].

Такий, навіть поверхневий аналіз ставлення сучасних релігій до трансплантації в цілому є позитивним. Звісно є певні особливості і умовності, у той же час є об'єднуючі позиції, як-от: добровільність участі у трансплантації, безкорисність передачі анатомічних матеріалів людини,

повага до життя і здоров'я, не порушення гідності навіть після смерті та інше.

Враховуючи позитивне ставлення, за деякими винятками і особливостями, представників релігії до трансплантації, вибір стати або не стати донором цілком залежить від волі конкретної людини. В даному контексті мова іде про вільну та свідому людину, яка не обтяжена душевними розладами, неповнолітнім віком або насильством.

Якщо, в контексті даної роботи, етичний аспект стосувався суто живого донора, то релігійним аспектом, здебільшого, охоплюється посмертне донорство. Позитивне ставлення релігії щодо останнього також превалює, по відношенню до тих, хто проти.

З огляду на вище зазначене, посмертне донорство є соціальною відповідальністю, що лягає на плечі конкретного суспільства, конкретної особи. Українська національна правова система у питанні посмертного донорства пропонує прижиттєвий вибір кожному – згоду або незгоду, на відміну США, де немає презумпції згоди або Іспанії, коли посмертне донорство застосовується у разі відсутності вираженої незгоди потенційного донора.

У жодному разі не закликаючи нікого до посмертного донорства, вважаємо, що кожна повнолітня дієздатна особа має відповідально поставитися до даного питання, вивчити його і свідомо за життя визначитися з долею свого тіла після смерті, а не перекладати таку участь на інших людей або державу.

Висновки. Загальне ставлення до трансплантації анатомічних матеріалів людини з етичної та релігійної точки зору, за деякими винятками, вважається припустимим та доцільним і оцінюються як жест милосердя, шляхетна справа.

Разом із тим, попит на «дефіцитний товар» призводить до комерціалізації та криміналізації цієї шляхетної справи, де сподівання однієї сторони та безвихідь іншої, набувають грошового вираження. Криміналізація торгівлі органами практично в усіх країнах світу спрямована на протидію транснаціональній злочинності у цій сфері. Хоча криміналізація цього явища є необхідним кроком, вона сама по собі не вирішує проблему, адже попит і пропозиції в цій галузі залишаються значними.

Дотримання етичної і релігійної складових донором та реципієнтом щодо трансплантації, у першу чергу, полягає у шанобливому ставленні до життя і здоров'я, як власного так і чужого. Це дозволить створити основу для гуманного, прозорого та справедливого процесу трансплантації, а саме: забезпечити добровільність і усвідомленість, захистити права донорів і реципієнтів, запобігти експлуатації, підтримати довіру до трансплантації та сприяти розвитку культури донорства і одночасно запобігати порушенню прав людини, корупції в медичних та інших установах, шахрайству щодо встановленого порядку трансплантації, примусовому донорству, торгівлі органами, торгівлі людьми та суміжним кримінальним практикам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришук В. К. Трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів людини: Проблема кримінально-правового забезпечення. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали 7 регіональної науково-практичної конференції* (13–14 лютого 2001 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. С. 180–182.
2. Денова Л. Д. Принципи біоетики в лікуванні та реабілітації пацієнтів з хронічною хворобою нирок. *Нирки: журнал*. 2022. Т. 11, № 4. С. 192–203. DOI: <http://dx.doi.org/10.22141/2307-1257.11.4.2022.382>.
3. Кобза І., Чоп'як В., Жук Р., Петров В. Трансплантація органів в Україні – історія в особистостях та подіях. *Праці наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки*. 2018. Т. 52, № 1. С. 25–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pntsh_lik_2018_52_1_4.
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 4 квітня 1997 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text.
5. Конституція України / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Островська Б. Біоетичні принципи як утвердження в міжнародному праві нового рівня захисту прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 38–54.
7. Підводні камені закону «Про використання трансплантації анатомічних матеріалів людини» – митрополит Запорізький Лука (рос.) УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/10182815-pidvodni-kameni-zakonu-pro-zastosuvannya-transplantacii-anatomichnih-materialiv-ljudini-mitropolit-zaporizkij-luka-ros.html>.

8. Проблеми та перспективи розвитку системи трансплантації в Україні: що заважає рятувати тисячі українців за допомогою трансплантації? Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/problemi-ta-perspektivi-rozvitku-sistemi-transplantacii-v-ukraini-scho-zavazhae-rjativati-tisjachi-ukrainciv-za-dopomogoju-transplantacii#!>
9. Скільки коштує людина? Факти. URL: https://fakty.com.ua/vartist_nyrky/
10. У селі сотні обманутих людей продали свої нирки за безцінь – фото, подробиці / ТСН. URL: <https://tsn.ua/svit/u-seli-sotni-obmanutih-lyudey-prodali-svoji-nirki-za-bezcinn-foto-podrobici-2548567.html>.
11. Як ставиться Церква до донорства органів? CREDO. URL: <https://credo.pro/2018/05/208434>.
12. Bruzzone P. Religious Aspects of Organ Transplantation. *Transplantation Proceedings*. 2008. Vol. 40, Iss. 4. P. 1064–1067. DOI: 10.1016/j.transproceed.2008.03.049.
13. EUAM contributes to international dialogue on THB for removal of organs. European Union external action. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/news/euam-contributes-to-international-dialogue-on-thb-for-removal-of-organs/>
14. Li M. T., Hillyer G. C., Husain S. A., Mohan S. Cultural barriers to organ donation among Chinese and Korean individuals in the United States: a systematic review. *Transplant International*. 2019. № 32(10). P. 1001–1018. DOI: 10.1111/tri.13439.
15. Matevossian E., Kern H., Hüser N., Doll D., Snopok Y., Nährig J., Altomonte J., Sinicina I., Friess H., Thorban S. Surgeon Yurii Voronoy (1895-1961) – a pioneer in the history of clinical transplantation: in memoriam at the 75th anniversary of the first human kidney transplantation. *Transplant international : official journal of the European Society for Organ Transplantation*. 2009. Vol. 22(12). P. 1132–1139. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1432-2277.2009.00986.x>.
16. Organ Donation and Religion. Donate Life America. URL: <https://donatelifenet.net/donation/organ-donation-and-religion/>.